

Peer reviewed Journal

Impact Factor: 7.265

ISSN-2230-9578

Journal of Research and Development

Multidisciplinary International Level Referred Journal

December-2021 Volume-12 Issue-26

***Mahatma Phule, Rajarshi Shahu Maharaj and Dr.
B. R. Ambedkar – Thoughts and works*****Chief Editor****Dr. R. V. Bhole**
Ravichandram Survey No-101/1, Plot
No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102**Editor****Mr. Shashikant Jadhwar**
I/C, Principal,
Chhatrapati Shivaji Mahavidyalaya,
Kalamb, Dist. Osmanabad (MS) India**Executive Editor****Dr. Anant Narvade**
Dr. Raghunath Ghadge
Mr. Anil Jagtap**Address****'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot, No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102**

Journal of Research & Development: A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal
 Impact Factor: 7.26, ISSN: 2210-9378, December 2021, Volume-12, Issue-26
 Mahatma Phule, Rajarshi Shahu Maharaj and Dr. B. R. Ambedkar – Thoughts and works

Journal of Research and Development

A Multidisciplinary International Level Referred and Peer Reviewed Journal

December-2021 Volume-12 Issue-26

On

*Mahatma Phule, Rajarshi Shahu Maharaj and
 Dr. B. R. Ambedkar – Thoughts and works*

Chief Editor
Dr. R. V. Bhole

'Ravichandram' Survey No-101/1, Plot
 No-23, Mundada Nagar, Jalgaon (M.S.) 425102

Editor

Mr. Shashikant Jadhwar
 I/C, Principal,

Chhatrapati Shivaji Mahavidyalaya,
 Kalamb, Dist. Osmanabad (MS) India

Executive Editor

Dr. Anant Narwade

Dr. Raghunath Ghadge

Mr. Anil Jagtap

EDITORIAL BOARD

Prof. R. J. Varma, Bhavnagar [Guj]
 Dr. D. D. Sharma, Shinda [H.P.]
 Dr. Abhinandan Nagraj, Bangalore [K]
 Dr. Venu Trivedi, Indore [M.P.]
 Dr. Chitra Ramanan Navi,
 Mumbai [M.S.]

guyen Kim Anh, [Hanoi] Vietnam
 Prof. Andrew Cherepanow, Detroit,
 Michigan [USA]
 Prof. S. N. Bharambe, Jalgaon [M.S.]
 Dr. C. V. Rajeshwar, Pottikona [AP]
 Dr. S. T. Bhukan, Kbiroda [M.S.]

Dr. R. K. Narkhede, Nanded [MS]
 Prof. B. P. Mishra, Alzawal [Mizoram]
 Prin. L. N. Varma, Raipur [C. G.]
 Prin. A. S. Kolhe Bhalod [MS]
 Prof. Kaveri Dabholkar Bilaspur [C.G.]

Published by- Mr. Shashikant Jadhwar, I/C, Principal, Chhatrapati Shivaji Mahavidyalaya, Kalamb, Dist. Osmanabad (MS) India

The Editors shall not be responsible for originality and thought expressed in the papers. The author shall
 be solely held responsible for the originality and thoughts expressed in their papers.

© All rights reserved with the Editors

36	महात्मा फुले यांचे कृषि विकासविषयक चिंतन डॉ. जयदेवी पवार	117-119
37	प्रेरणाप्रद चरित्र : राष्ट्रगुरुपति शाहू महाराज प्रा. डॉ. बंग नरसिंगदास ओमप्रकाश	120-121
38	धोर समाज सुधारक राजर्षी छत्रपती शाहू महाराज डॉ. सुधीर व गायकवाड	122-125
39	हिंदी उपन्यास और दलित जीवन डॉ. सय्यद अमर फकीर	126-128
40	महिलांचे प्रश्न आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर प्रा. डॉ. घोलप के जी	129-131
41	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे आर्थिक विचार डॉ. घन आनंद लक्ष्मीकांत	132-136
42	धोर समाजशास्त्रज्ञ, सर्वांगपूर्ण राष्ट्रगुरुपति राजर्षी शाहू महाराज डॉ. हिराचंद्र रोहिदास मोरे	137-141
43	सामाजिक क्रांतीचे प्रणेते : महात्मा जोतीबा फुले प्रा. डॉ. अभिमन्यू गेना ओहळ	142-145
44	महात्मा फुले यांचे शेती व शेतकऱ्याविषयाचे सद्यस्थितीशी पूरक असे विचार प्रा. डॉ. मधूकर बाबूराव अनंतकवळस	146-151
45	छ. शाहू महाराजांचे आरक्षण धोरण आणि सद्यस्थिती डॉ. दत्ता कुंचेलवाड	152-154
46	प्रजातंत्र भारत में विद्रोह का आगज : आंबेडकरवाद डॉ. सुरेश शेळके	155-157
47	राजर्षी शाहू महाराजांच्या कृषि विषयक विचारांचे विश्लेषण प्रा. डॉ. ज्ञानेश्वर आनंदराव पुपलवाड	158-159
48	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे राजकीय विचार डॉ. प्रा. लोखंडे बी. बी.	160-162
49	महात्मा ज्योतिबा फुले मराठी साहित्यातील क्रांतीयोद्धा प्रा. डॉ. विशाल प्रकाश लिंगायत	163-166
50	राजर्षी शाहू महाराज : सामाजिक समता व न्यायाचे पुरस्कर्ते प्रा. डॉ. नवनाथ राजाराम दणाणे	167-171
51	राजर्षी शाहू महाराज : एक समाजसुधारक प्रा. नीलेश सर्जेराव साळवे	172-174
52	राजर्षी शाहू महाराजांचे आर्थिक व सामाजिक योगदान प्रा. डॉ. साबळे बालाजी आनंद	175-176
53	राजर्षी शाहू महाराज यांनी केलेल्या प्रशासकीय सुधारणा श्री नवधर सोपान लक्ष्मण	177-179
54	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे जीवन व कार्य अण्णरे प्रतिक चंदसेन	180-182

महात्मा ज्योतिबा फुले मराठी साहित्यातील क्रांतीयोद्धा

प्रा. डॉ. विशाल प्रकाश लिंगायत

महायक प्राध्यापक मराठी विभाग श्रीमान भाऊसाहेब झाडबुके महाविद्यालय, वार्शी, ता. - वार्शी, जि. सोलापूर
vishallingayat28@gmail.com

प्रस्तावना :-

महात्मा ज्योतिबा फुले यांचा जन्म पुणे येथे 11 एप्रिल 1827 रोजी झाला. ज्योतीबांच्या वडिलांचे नाव गोविंदराव आणि आईचे नाव चिमणाबाई. महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे पूर्ण नाव ज्योतीराव गोविंदराव फुले हे मराठी लेखक, विचारवंत आणि समाजसुधारक होते. त्यांनी शेतकरी आणि बहुजन समाजाच्या प्रश्नांना केंद्रस्थानी ठेवून पुरोगामी विचारांची मांडणी केली आणि महाराष्ट्रातील स्त्री शिक्षणाची मुहूर्तमेढ रोवली. इ. स. 1888 मध्ये त्यांना मुंबईतील एका सभेत जनतेने महात्मा ही पदवी वहाल केली. महात्मा फुले यांच्यावर 'शॉमस पेन' यांच्या 'राईट ऑफ मॅन' या पुस्तकाचा प्रभाव होता. ज्योतिराव केवळ नऊ महिन्यांचे होते, तेव्हा त्यांच्या आईचे निधन झाले. त्यांचा विवाह वयाच्या बाराव्या वर्षी सावित्रीबाई यांच्याशी झाला. प्राथमिक शिक्षणानंतर काही काळ त्यांनी भाजी विक्रीचा व्यवसाय केला आणि इ. स. 1842 मध्ये माध्यमिक शिक्षणामाठी पुण्याच्या स्कॉटिश मिशन हायस्कूलमध्ये त्यांनी प्रवेश घेतला. अतिशय तल्लख बुद्धी त्यामुळे पाच-महा वर्षातच त्यांनी आपला अभ्यासक्रम पूर्ण केला. ऑगस्ट 1848 मध्ये महात्मा फुले यांनी पुणे येथील बुधवार पेठेत भिडे यांच्या वाड्यात मुलींची पहिली शाळा सुरू केली. 17 सप्टेंबर 1851 रोजी रास्ता पेठेत मुलींचीच दुसरी शाळा त्यांनी सुरू केली. 15 मार्च 1852 रोजी वेताळ पेठेतील भिडे यांच्याच वाड्यात मुलींची तिसरी शाळा त्यांनी सुरू केली. इ. स. 1852 मध्ये दलिताना शिक्षण देण्यासाठी दलितानांची पहिली शाळा त्यांनी सुरू केली. सन 1855 मध्ये रात्रीची शाळा, इ. स. 1863 मध्ये "बालहत्या प्रतिबंधक गृहाची" स्थापना त्यांनी आपल्या घरीच केली. सन 1864 मध्ये पुण्यात एक विधवा पुनर्विवाह त्यांनी घडवून आणला. इ. स. 1868 मध्ये स्वतःच्या घरातील पिण्याच्या पाण्याचा हौद त्यांनी अस्पृश्यांना खुला करून परंपरागत रूढींना धक्का दिला. 'शेतकऱ्यांचा आसूड' या आपल्या ग्रंथात त्यांनी शेतकऱ्यांचे विदारक चित्र रेखाटून शिक्षणा अभावी समाजाची स्थिती किती हलाखीची होते हे दाखवून दिले. यातच त्यांनी शिक्षण, वसतीगृह, मिंचन, धरणे, तलाव, बिहिरी यासारखे उपाय सुचवले. सुधारणावादी विचारांचा प्रसार करण्यासाठी कृष्णराव भालेकर यांच्या मदतीने त्यांनी पुण्यातूनच 'दीनबंधू' हे वृत्तपत्र इ. स. 1877 मध्ये सुरू केले. 24 सप्टेंबर 1873 रोजी महात्मा फुले यांनी सत्यशोधक समाजाची स्थापना केली.

महात्मा ज्योतिबा फुले यांचे सामाजिक कार्य :-

महात्मा फुले यांनी हंडर कमिशनपुढे प्राथमिक व माध्यमिक शिक्षण मोफत व सक्तीचे करावे अशी आग्रहाची मागणी केली. "महात्मा फुले यांनी 'तृतीय रत्न' या नाटकातून अज्ञानी लोकांत ब्राह्मण अंधश्रद्धा रूजवून त्यांना कसे नाटतात यांचे चित्रण टिकटिकाणी केले आहे." १. महाराष्ट्रातील शूद्रातिशूद्रांच्या उन्नतीकरिता ते रात्रंदिवस झटत होते, त्यासाठी त्यांनी वेगवेगळे उपक्रम हाती घेतले. ते पार पाडतांना जे बरे-वाईट अनुभव आले त्यातून त्यांना एक नवी दृष्टी मिळाली. हिंदू धर्मातील अनेक दैवतांची उपासना, जातिभेद, अस्पृश्यता आणि विधिनिषेध यांचे अवडंबर या गोष्टी त्यांना मनापासून त्याज्य वाटत होत्या, त्यामुळे ख्रिस्तप्रणित ईश्वरनिष्ठ मानवतावादाचा आणि ख्रिस्ती धर्मोपदेशक यांच्या समर्पित जीवनाचा व नग्यपद्धतीचा त्यांच्या मनावर छाप मोठा प्रभाव पडला. "लोकांच्या भावभावनांना बसलाही तडा न जाऊ देता इंग्रजांनी नाना प्रकारच्या मुचिधा, सुधारणा केल्या." 2.

दिवन-गत्र होणे. एक पृथ्वी सर्व माणसांना गुप्ती करणे, नर मग मानवाने धर्म अनेक कथावा. पृथ्वी ही एकत्र आहे मग मानवाचा धर्म एकत्र असावा असा असामान्य विचार महात्मा फुले व्यक्त करताना, तंदर्भ टीपा :-

- 1) डॉ. रामटेके हंसराज, "महात्मा फुले यांच्या वाङ्मयातील सामाजिक विचार", विन्मय प्रकाशन - औरंगाबाद, प्र.आ., ऑगस्ट - 2012, पृष्ठ - 33
- 2) डॉ. शिंदे मंजय, "साहित्य विचार आणि परिवर्तन प्रत्यय", प्रबोधन प्रकाशन - सिडको, औरंगाबाद, प्र.आ., एप्रिल- 2015, पृष्ठ - 85
- 3) तत्रैव, पृष्ठ.- 72
- 4) डॉ. बाळके अनिता, "बहुजनांची विचारधारा", लेख - प्रा. चव्हाण वादलशाहा डोमाजी, "महात्मा फुले यांची अखंड रचना", कॉन्फिडन्स फाउंडेशन नागपुर आणि अहमदाबाद, प्रथमावृत्ती, 2015, पृष्ठ- 61.
- 5) प्रा. नरके हरी, (संपा.) "महात्मा फुले साहित्य आणि चळवळ", लेख - गुर्यवंशी कृ. गो. "सत्यशोधक मनाज महात्मा ज्योतिराव फुले", चरित्र साधने प्रकाशन समिती - मुंबई, आठवी आवृत्ती, 2018, पृष्ठ - 207.
- 6) डॉ. रामटेके हंसराज, उ. नि.1, पृष्ठ - 56